

ХТО ВОНИ – АКТОРИ МЕЙЄРХОЛЬДА?

В провінційних театрах на початку ХХ століття працювало багато вихованців столичних театральних училищ. «Трупа російських драматичних акторів під керівництвом Вс. Мейєрхольд та О. Кошеверова» складалася в основному з акторів Московського художнього театру (МХТ), випускників Московського філармонічного училища та акторів, які навчалися на курсах при МХТ. Дана стаття є спробою об'єднати відомості про акторів, які входили у склад «Трупи російських драматичних акторів» під час перебування у місті Херсон у 1902-1903 рр.

Ключові слова: провінція, Всеволод Мейєрхольд, «Трупа російських драматичних акторів», актори, амплуа, репертуар.

Kashuba Hanna Viktorivna

Kherson State University

Who are they – Meyerhold's actors?

In the provincial theaters in the early twentieth century worked many graduates of the capital's theatrical schools. «The Troupe of Russian Dramatic Actors under the direction of Vs. Meyerhold and O. Kosheverov» consisted of actors of the Moscow Art Theater, graduates of the Moscow Philharmonic School and the actors who studied at the courses at the Moscow Art Theater. This article is an attempt to combine the information about the actors who were part of «The Troupe of Russian dramatic actors», while worked in Kherson in 1902-1903

Keywords: province, Vsevolod Meyerhold, «The Troupe of Russian Dramatic Actors», actors, roles, repertoires.

Постановка проблеми. Провінційний театр початку ХХ століття багатий яскравими акторськими постатями, серед яких значну частину складали вихованці столичних театральних училищ. Актори-початківці приїзжали у

провінцію відшліфувати свою майстерність. Деякі актори встигли залишити по собі спогади, та все одно є ще безліч достойних уваги особистостей, чий професійний розвиток і становлення були пов'язані з провінційною сценою. Цікавою за своїм складом була акторська трупа під керівництвом Вс. Мейєрхольда та О. Кошеверова, яка розпочала свою діяльність у Херсоні в 1902 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній науковій літературі фактично немає досліджень, які були б присвячені творчій діяльності акторам «Трупи російських драматичних акторів». Основні біографічні відомості та подробиці творчості окремих постатей, наприклад Н. Костромського (Чалєєва), Ф. Лазарева або І. Пєвцова зустрічаються у дореволюційній та радянській літературі. Головним чином, це мемуари та спогади сучасників акторів. Проте відсутнє таке дослідження, яке б об'єднало відомості про всіх акторів трупи.

Метою даної статті є введення у науковий обіг забутих імен акторів, які стояли у витоків мейєрхольдівського театру, були не лише свідками, а й активними учасниками його експериментів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Анонс, який було опубліковано у місцевій газеті «Південь», містив у собі перелік прізвищ учасників трупи, а також обмальовував приблизний репертуар. Зазначалося, що до складу «Трупи російських драматичних артистів під керівництвом О.С. Кошеверова та Вс.Е. Мейєрхольда» на театральний сезон 1902-1903 рр.. до жіночої частини трупи входять Н. Будкевич, К. Заварзіна, Є. Мельгунова, Є. Мунт, М. Мусатова (Кошеверова), О. Нарбекова, М. Нежина (Калачевська), З. Попова, Л. Решимова, Є. Степна (Сосина), Є. Уманець. До чоловічого увійшли А. Блюмберг, Є. Гур'єв, О. Кошеверов, С. Карпов, Н. Костромський (Чалєєв), Ф. Лазарєв, Вс. Мейєрхольд, М. Михайлов, Г. Мухін, А. Золотарьов (Наваригін), А. Орлов (Пуциловський), І. Пєвцов, Ю. Піріані, В. Рокотов (Морський), Н. Савінов (Садко), Б. Снігірьов[1].

Херсонський кореспондент миколаївської газети «Південна Росія», який підписував свої замітки прізвищем Оптиміст, зазначав: « Трупа доволі велика

– одинадцять осіб жіночого і дванадцять чоловічого персоналу, крім двадцяти місцевих любителів, які люб'язно погодилися прийняти на себе роль статистів»[2].

Мейєрхольд, коли ще служив в МХТ, нарікав на те, що «багато з артистів не діють і бояться поступового згасання артистичної індивідуальності»[3,с.31]. Тепер молоді проміняли саму привабливу сцену в Росії на провінційну – тільки б грати.

Необхідно згадати про школи при МХТ, які виникали протягом ХХ століття. Першу з них К. Станіславський і В. Немирович-Данченко відкрили ще в 1901 році. В. Немирович-Данченко, який продовжував викладати в філармонійному училищі і займав своїх студентів у «народних сценах», переносить свою працю до театру. Можливо, вони керувалися тим, що будь-який театральний організм після деякого часу втрачає свою свіжість і новизну, внаслідок цього в нього виникає потреба у свіжих сил. І щоб не шукати ці нові сили на стороні, можна самим же їх підготувати і зростити. Таким чином, питання театральної зміни, підготовки нового покоління співробітників МХТ, вихованих в єдиних ідейно-художніх принципах, на одному творчому методі, було вирішено шляхом створення школи-студії[4,с.17].

Відсутність у трупі вже відомих у межах Росії акторів в одній із статей газети «Південь» пояснювалася тим, що їх першочергова мета – це створення ансамблю, « щоб усі виконавці, граючи, створювали загальну гармонію, яку б не порушував ні один фальшивий звук». Тобто, передбачалось, що на відміну від тодішніх театрів, в яких зазвичай за кожним актором закріплювалося певне амплуа, наприклад, герой, коханець або комік, в новому херсонському театрі такому місця не буде. Але не зважаючи на проголошене бажання, з часом із загального «хору» виділилися деякі «голоси». З початку сезону пройшло ще зовсім небагато часу, а критики, відображаючи реакцію публіки і власні враження, раз у раз почали називати одні імена частіше і рідше повертатися до інших. І досить скоро на тлі «стрункого ансамблю», «загального тону» визначилися провідні актори трупи[5].

Серед досвідчених актрис виділялися Будкевич Наталія та Мунт Катерина. Майже всі великі жіночі ролі були поділені між цими актрисами. К. Мунт пліч о пліч з Вс. Мейєрхольдом пройшла великий відрізок свого творчого шляху. Розпочалося їхнє знайомство ще у Пензі, під час гри у аматорських виставах. Одночасно вони закінчили Філармонічне училище і увійшли в перший склад трупи МХТ. У театрі актриса перебувала до 1902 року, поки не приєдналася до Вс. Мейєрхольда, який вирішив розпочати самостійну діяльність. Ризикувати К. Мунт було нічим: не зважаючи на успішне навчання у Філармонії, вона завжди у театрі залишалася на другорядних ролях. Опинившись у «Трупі російських драматичних артистів» (з 1903 р. – «Товариство нової драми»), відразу зайняла провідне положення і стала першою актрисою трупи. Грала Ніну Зарічну з «Чайки» А. Чехова, Нору з однойменного твору Г. Ібсена, Полю в «Міщанах» М. Горького, Бронку зі «Снігу» С. Пшибишевського і багато інших ролей. Як зазначали місцеві театральні критики, К. Мунт «завжди гарантувала своєю участю успіх п'єси»[6]. У 1905 р. актриса у числі групи мейєрхольдівських акторів (О. Нарбекова, А. Зонов, І. Пєвцов) увійшла до складу Студії на Поварський[7,с.70]. У 1906-1908 рр.. працювала у Театрі В.Ф. Комісаржевської. А з 1907 р. Катерина Мунт – знову провінційна актриса: Харків, Казань, Ростов, Ташкент, Баку, Катеринослав, Полтава, Одеса, Пенза та інші міста. В подальшому зайнялась педагогічною діяльністю, не полишаючи акторства[8,с.170].

Однією зі співучениць Вс. Мейєрхольда у Філармонійному училищі була Будкевич Наталія – талановита драматична актриса. Після випуску деякий час служила у Воронежі і Ярославлі[9,с.222]. «Треба віддати справедливість Мейєрхольду, – згадувала в 1913 р. Н. Будкевич, – він уміє захоплювати собою, вміє змушувати вірити в непорушність того, що він проповідує. А проповідує він завжди те, що в даний час хвилює художні уми. І на цей рахунок у нього велике чуття»[10,с.60]. Акторка швидко завоювала прихильність глядачів, журналіст А. Н-нь писав, що «п'єси за її участю давали особливо сильне і живе враження»[6].

Майже все життя цієї актриси було пов'язано із роботою у провінції: вона залишалася у «Товаристві нової драми» включно до 1907 р. Невелика перерва у мандрюванні провінцією була пов'язана із роботою у студії на Поварській у 1904-1905 рр., де Вс. Мейерхольд ставив свої експерименти разом з К. Станіславським. Ю. Галаніна у своєму дослідженні стосовно гастрольної поїздки трупи Вс. Мейерхольда у 1908 р. згадує Н. Будкевич і зазначає, що у заміжжі вона була Унгер-Штернберг[9,с.223]. Можна припустити, що мається на увазі Рудольф Унгерн-Штернберг, актор, який поповнив ряди «Товариства» у другому сезоні. Для нього це було перше професійне випробування, тому що його попередня робота зовсім не мала ніякого відношення до мистецтва. Його військова служба не давала можливості віддатися повністю улюбленій справі. Лишалось задовольнятися участю в аматорських виставах. Ось як його появу описує К. Рудницький: «Серед нових членів товариства виділявся занятний молодий чоловік, барон Рудольф Унгерн фон Штернберг, білявий, манірний, сухуватий, але, як незабаром з'ясувалося, діловий, працьовитий, готовий грати будь-які ролі і педантично виконувати важкі обов'язки помічника режисера»[11,с.93]. В 20-х роках очолив Ризький театр російської драми [12,с.127-139].

Нарбекова Ольга, драматична актриса, яка попередній театральний сезон 1901-1902 також працювала в херсонському театрі, тому місцеві глядачі були знайомі з її роботою, підтвердження чого знаходимо у газеті «Південь»: «Роль Анфіси виконувала знайома херсонській публіці пані Нарбекова»[13]. З 1902 р. стала однією із тих, хто буде досить тривалий час працювати під керівництвом Вс. Мейерхольда. У 1905 в Театрі-Студії МХТ, пізніше стала дружиною О.Я. Закушняка (сценічний псевдонім – Самарський), відомого віртуоза розмовного жанру, якого у 1906 році було запрошено Вс. Мейерхольдом до Товариства нової драми[14,с.230].

Мало відомостей зберіглося про іншу учасницю «Товариства» – Мельгунову Катерину. Відомо, що ця провінційна акторка походила з дворянського роду Мельгунових і була дочкою П. Мельгунова, видатного вченого та науковця[15].

«Пані Мельгунова в маленькій ролі Смельської ще недостатньо визначилася» - таким висловлюванням вона була нагороджена з боку А. Н-нъ після вистави «Таланти і шанувальники»[16].

Подружжя Кошеверових зіграли знакову роль у культурному житті Херсона. Марія Кошеверова, у дівочтві Мусатова, мала родичів у Херсонській міській думі, що мало значення для позитивного вирішення питання про здачу театру О. Кошеверову та Вс. Мейєрхольду. В херсонській газеті писали про Кошеверова: «Глумачення натур сильних, могутніх, як наприклад Крамер, Гербар Ператонер («Токарі»), Борис Годунов, Претуров («Сильні та слабкі»), майстер Генріх («Потонувший дзвін»), Герт («Гибель Надії»), Тригорін («Чайка»), Вершилін («Три сестри») складають головну відмінну рису пана Кошеверова, котрий в подібних ролях був особливо незамінним»[6]. О. Кошеверов був актором з досвідом, закінчивши музично-драматичне училище Філармонії по класу В. Немировича-Данченка в 1894 р., він встиг попрацювати у провінційному театрі. З 1898 р. увійшов в трупку МХТ, де пробув до 1902 р.. Останнє стосується і його дружини[17,с.239]. У Херсоні подружжя затрималося на рік, наступний театральний сезон провівши у Києві.

Відомий під театральним псевдонімом Костромський, Чалєєв Микола Феодосійович, драматичний актор, згодом театральний педагог та письменник, також розпочинав свій творчий шлях у Херсоні. Певною мірою, шляхи, які привели М. Костромського та Вс. Мейєрхольда до театру, схожі. Подібно до більшості діячів мистецтва вони, м'яко кажучи, не відзначалися успіхами в гімназії, декілька разів залишалися на повторний курс навчання: Мейєрхольд тричі, Костромський п'ять разів. Обидва спочатку надавали перевагу іншим професіям: Мейєрхольд – юридичній, а Костромський мав бажання стати моряком, потім ветеринаром. В Естонському місті Дерпті, ставши студентом ветеринарного інституту, він вперше вийшов на сцену і зрозумів, у чому його покликання[18,с.301-305].

Так, у 1901 р. він вступив до школи при МХТ. А через рік опинився у числі тих, хто пішов за Мейєрхольдом[19,с.5-6]. Напевно цей вибір дався йому

нелегко: вибирати довелося між К. Станіславським і Вс. Мейєрхольдом. Можливо, відхід від МХТ не можна вважати найбільш правильним рішенням, але, в будь-якому випадку, наступні 15 років, які провів М. Костромським на сцені провінційних театрів, пішли йому на користь – і як артисту, і як письменникові, збагативши його величезною кількістю вражень, безцінних для будь-якого художника. Володіючи гострою спостережливістю, він створював соковиті, яскраві образи. Видатний талант молодого артиста був помічений публікою, і вже в 1910 р. ім'я Н. Костромського стало відомим по всій Росії.

Іларіон Певцов, один із небагатьох учасників «Товариства», завдяки кому збереглися спогади про зародження нового театру. Як згадував І. Певцов: «Із сімдесяти п'яти тисяч жителів Херсона кількість людей, що ходять у театр, становила не більше двох тисяч ... З цих двох тисяч було тільки чоловік триста таких театралів, які вважали за необхідне бачити цікаву театральну подію – першу виставу будь-якої популярної п'єси»[20,с.27]. І нелегко повірити в те, що цей актор, який в провінційній пресі отримував завжди схвальні відгуки на свої роботи, для того, щоб стати актором, переборов дуже складну перешкоду.

З раннього дитинства він страждав від спадкового заїкання, навіть не завжди міг відповідати в реальному училищі (в якому на той час навчався) на питання в голос, а лише письмово. Коли приймав участь в учнівських самодіяльних виставах, як на дивно, – його недолік зникав. «У житті я продовжував заїкатися, як і раніше, – згадував ті дні Певцов, – але на сцені говорив абсолютно вільно і досягав цього виключно силою уяви». Зібравши необхідну суму грошей, восени 1899 І. Певцов вирушив у Москву – до В. Немировича-Данченка, в його театральне училище. Його успіхи були настільки вражаючими, що директор звільнив його від сплати за навчання, а після зимової сесії першого курсу перевів зразу на другий. Що цікаво, І. Певцов, як і М. Костромський та Вс. Мейєрхольд, також невчасно закінчив школу, залишившись в одному із класів на повторний рік.

Закінчивши у 1902 р. училище, пішов працювати до Малого театру. Незабаром І. Певцов прийняв пропозицію Вс. Мейєрхольда і в складі трупи

виїхав у Херсон. І там сталося найнеприємніше: актор почав заїкатися на сцені. Спостерігаючи за розпачем талановитого актора, Вс. Мейєрхольд порадив йому їхати до московського невропатолога-гіпнотизера М. Даля. У затишному кабінеті, після тривалих міркувань, актор прийшов до висновку, що не всі ролі йому однаково підходять. Вкрай важкими для нього виявилися французькі ролі, легкими – російські і німецькі, тексти психологічно невірні, штучні або занадто багатослівні теж не сприяли його успіху. Можливо тому його ролі відрізняються тонкою психологічною розробкою образів людей з надломленої психікою. Після такого самоаналізу актор повернувся до Херсону, і хоча в побуті він як і раніше заїкався, проте в театрі все йшло для нього благополучно[21].

Актор та режисер Лазарєв (Теплицький) Федір до того, як потрапити у трупу Вс. Мейєрхольда, працював в антрепризах Є. Лютова та П. Гайдебурова. Ф. Лазарєв згадує, як він розпрощався з Вс. Мейєрхольдом: «Мейєрхольд запропонував мені залишитися у нього служити, тільки без прибавки платні, я ж чомусь надумав просити прибавку. На цьому ми й розійшлися. Зволів поїхати в Київ. Правда, я отримав на цілих сто рублів більше, ніж у Мейєрхольда, але зате характер київського справи не витримував ніякого порівняння зі справою Вс.Е. Мейєрхольда»[22,с.199].

Снігірьов Борис (Снежин), закінчивши Музично-драматичне училище при Філармонії, в 1898 р. був прийнятий до першого складу МХТ. Грав переважно епізодичні ролі: тому без жалю приєднався до трупи Вс. Мейєрхольда. Відзначився у ролях Перчихіна з «Міщан» М. Горького, Васі у «Талантах і шанувальниках» А. Островського, Телегіна з «Дяді Вані» А. Чехова та в багатьох інших ролях. Після довгих років роботи в провінції повернувся до Москви, де був прийнятий у четверту Студію МХАТ і Реалістичний театр.

В даній статті наданий перелік тих акторів, на яких «тримався репертуар». Якщо в перші театральні дні ще панувала певна невизначеність відносно професіоналізму трупи, то згодом журналісти заявили, що в трупі «були, безперечно, талановиті артисти, розумні і з даруванням», а Де-Лінь висловився

віршами: «О, это был состав таковский — Не то, что труппа Малиновской — Орлы — не пустоцвет! Таких актеров бы поболее!..»[23].

Висновок. Робота під керівництвом Мейерхольда надавала молодим акторам більше можливостей удосконалювати свої вміння і розвиватися у професійному плані. Актори виховувалися в умовах провінційної сцени, керуючись настановами та вказівками Мейерхольда. Така співпраця дала в майбутньому чимало відомих імен.

Список використаних джерел та літератури

1. Золотарев А.К. Городской театр / А.К.Золотарев // Юг.—1902.—№1292.
2. Оптимист. Письмо из Херсона / Оптимист // Южная Россия.—1902. — 14 сентября. А.Н-нь. Городской театр / А.Н-нь // Юг, 1902г. — №1308
3. Мейерхольд В. Э. Переписка:1896–1939 / В.Э.Мейерхольд; сост. В. П. Коршунова, М. М. Ситковецкая. — М.: Искусство,1976. — 464 с.
4. Соловьева И. Н. Ветви и корни / И.Н.Соловьева.—М.:Московский Художественный театр, 1998.—159 с.
5. Олаф. Фельетон. Театральные беседы // Юг,1902г. — №1275.
6. А.Н-нь. Минувший театральный сезон / А.Н-нь // Юг, 1903г. — №1419.
7. Веригина В. П. Воспоминания / В.П.Веригина; вступит. ст. С.Л.Цимбала, прмеч. Т.В.Ланиной. — Л.: Искусство, 1974. — 247 с.
8. Звенигородская Н. Э. Провинциальные сезоны Всеволода Мейерхольда. 1902 – 1905 гг. / Н.Э.Звенигородская. — М.: УРСС, 2004. — 244 с.
9. Галанина Ю. Л.Д.Блок в гастрольной поездке Мейерхольда / Ю.Л.Галанина // Вопросы театра, 2008г. — №3-4. — 352с.
10. Мейерхольд и другие : документы и материалы / Автор Л. П. Бастракова. ред. О. М. Фельдман. —Издательство: О.Г.И., 2000г. — 767с.

11. Рудницкий К. Мейерхольд / К.Л.Рудницкий. – М.: Искусство, 1981. – 480с. С.93.
12. Власова Т. Тень большой режиссерской руки / Т.Власова // Балтийский архив: Русская культура в Прибалтике. В 11 т. Т.2. – Таллинн: Авенариус, 1996. – 335 с.
13. А.Н-нь. Городской театр / А.Н-нь // Юг, 1902г. – №1306.
14. Эстрада в России. XX век. Энциклопедия / отв.ред.Е.Д.Уваров. – М.: «Олма-Пресс», 2004г. – 862с.
15. Родовид – [URL: http://ru.rodovid.org/wk/Запись:703673](http://ru.rodovid.org/wk/Запись:703673). Дата обращения: 17.01.2018.
16. А.Н-нь. Городской театр / А.Н-нь // Юг, 1902г. – №1308
17. Гладков А. К. Мейерхольд: в 2 т. Т. 1. Годы учения Всеволода Мейерхольда. «Горе уму» и Чацкий – Гарин / А.К.Гладков. – М.: СТД РСФСР, 1990. – 287 с.
18. Григоров А.А. Из истории костромского дворянства / А.А.Григоров; сост., вступ. ст. и прим. Н.А. Зонтикова. – Кострома, 1993. – 472 с.
19. Чалеев-Костромской Н. Ф. Воспоминания / Н.Ф.Чалеев-Костромской; вступ. ст. Н.А.Зонтикова, примеч. Н.А.Зонтикова и А.В.Соловьёвой. – Кострома: ДиАр, 2006. – 304 с.
20. И.Н. Певцов: Литературно-театральное наследие. Воспоминания о Певцове/ сост. С.Д.Дрейден, Т.И Певцова. – М.:ВТО, 1978г. – 359 с.
21. Кузнецов В. Драматическая жизнь Иллариона Певцова. – URL: <http://kbanda.ru/index.php/3111-dramaticheskaya-zhizn-illariona-pevtsova/>. Дата обращения 14.01.2018.
22. Лазарев-Теплицкий Ф. К. Заметки провинциального режиссера: из воспоминаний / Ф.К.Лазарев-Теплицкий // На провинциальной сцене. –Л.- М., 1937г. – 231с.
23. де-Линь. Силуэты / де-Линь // Юг. – 1903. - №1419.